

gen in zijn tekst had aangebracht. Hij had onder meer zijn oordeel over de relatief late Nederlandse oorlogsverklaring aan Italië geheel herzien. 'In het algemeen is het beeld van verscheidene ministers gunstiger geworden dan in de eerste versie.' (v)

Ook anderen vonden dat persoonlijke ervaringen en opvattingen van de auteur uit zijn Londense tijd wel eens te sterk naar voren kwamen. Van Winter en In 't Veld vroegen De Jong diverse passages in te korten waarin hij beschreef hoe hij in Londen een functie bij Radio Oranje had gekregen, herinneringen aan de *Blitz*-periode ophaalde en benadrukte dat hij geen twijfel had gekoesterd omtrent de afloop van de oorlog. (M) Een zeer persoonlijke noot met zelfkritiek lokte verbaasde reacties uit bij enkele lezers. De auteur beschreef namelijk hoe zich een 'overheersend gevoel van verlamming' van hem had meester gemaakt toen hij op de hoogte kwam van de vervolging en deportatie van joden in bezet Nederland. De Jong was in Londen tot het inzicht gekomen dat zich in bezet Europa een catastrofe voltrok. Hij had getracht zijn gevoelens van onmacht te bestrijden met behulp van de overtuiging dat hij zich het nuttigst kon maken door met zijn werk bij Radio Oranje bij te dragen aan de eindoverwinning. Hij besloot deze passage aldus:

⊕ 'Ik heb, vind ik nu, teveel aan die eindoverwinning, te weinig aan de Joden gedacht. Ik heb, vind ik nu, mij met die Joden te weinig verbonden gevoeld.' (mi)

Diverse lezers van deze regels veronderstelden dat ook anderen soortgelijke gevoelens van onmacht hadden gekoesterd en vroegen de auteur daarom of een individuele schuldbelijdenis, zeker in deze vorm, wel zinvol was. De Jong antwoordde dat hij deze zelfkritiek niet alleen gepast, maar zelfs geboden vond. Bij nader inzien had hij haar nog versterkt, door aan de laatste regel de woorden 'en getoond' toe te voegen.² (mi) De begeleidingsgroep onthield zich hierop van nadere opmerkingen. (vi)

Enkele lezers schreven de auteur dat hij wel erg uitvoerig inging op zaken die zich niet in Engeland, maar in bezet Nederland hadden afgespeeld. Zij noemden als voorbeeld de weergave van de discussies in de kerken over hun naoorlogse taak en in het bijzonder ook de bespreking van het leergeschied in de Gereformeerde Kerken. De Jong antwoordde dat hij in het hoofdstuk 'Vernieuwd Nederland' het toekomstdenken onder de politieke en geestelijke stromingen in Nederland wilde weergeven. Daarin kon een beschrijving van de vernieuwingsbeweging in met name

² Deel 9, 630 [602-603].